

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Καθηγητής της Νομικής Σχολής του ΑΠΘ.
Πρώην αντιπρόεδρος της Κυβέρνησης και υπουργός Εξωτερικών.
Πρώην υπουργός Εθνικής Άμυνας.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία είναι διπλός. Είναι ένας «μικρός» πόλεμος μεταξύ Ρωσίας που έχει εισβάλει στρατιωτικά και είναι το επιτιθέμενο μέρος, και Ουκρανίας που αμύνεται και το διακύβευμα είναι η επικράτεια της Ουκρανίας, η ακεραιότητά της, η εθνική της κυριαρχία. Υπάρχει όμως και ένας «μεγάλος» πόλεμος, ένας proxy war, ένας πόλεμος που διεξάγεται διά αντιπροσώπων. Η Ουκρανία αντιπροσωπεύει τη Δύση, τη φιλελεύθερη δημοκρατία. Η Ρωσία είναι και πάλι η επιτιθέμενη, αλλά υπάρχει ένας ισχυρός αντίπαλος από την άλλη μεριά, η Δύση ως στρατηγική και οικονομική οντότητα, το δε διακύβευμα είναι εντέλει

* Το κείμενο προέκυψε από την επεξεργασία της απομαγνητοφώνησης της εισήγησης μου σε διαδικτυακή συζήτηση με θέμα «Ο Πόλεμος στην Ουκρανία: Η Παραβίαση της Εθνικής Κυριαρχίας και οι Οικονομικές Κυρώσεις» που διοργανώθηκε από τη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Λευκωσίας στις 6 Μαΐου 2022 με συντονιστή τον Αντώνη Μανιτάκη. Αφιερώνεται στη μνήμη του Θοδωρή Κουλουμπή ως άμεσο μικρό αντίδωρο. Αποχαιρετώ τον Θοδωρή Κουλουμπή με αγάπη και θαυμασμό. Μίλησαν πολλοί και δικαίως για τη μεγάλη συμβολή του στον αντιδικτατορικό αγώνα, για το διδακτικό και ερευνητικό του έργο και τη στήριξη Ελλήνων φοιτητών τα πολλά χρόνια της θητείας του στο American University, για την ιδρυτική σχέση του με το ΕΛΙΑΜΕΠ, για την καταστατική συμμετοχή του στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων ως επιστημονικού αντικειμένου στα ελληνικά πανεπιστήμια. Στη δική μου μνήμη κυριαρχούν τα υπέροχα χρόνια που περάσαμε τη δεκαετία του 1980, όταν υπηρετούσε (1983-1989) ως καθηγητής στη Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Πάντα ευγενής, μετριοπαθής, εξισοροπητικός, πρόθυμος, συνθησιμένος στον φιλελευθερισμό μιας εκδοχής της τότε αμερικανικής ακαδημαϊκής κοινότητας. Ήταν μια ανεξάντλητη πηγή πληροφοριών και σύνθετων εκτιμήσεων για την εξωτερική πολιτική. Χωρίς διδακτισμό. Με εντυπωσιακά απλό και φυσικό τρόπο. Μέσα στην παρέα της εποχής εκείνης. Με τον Αργυρή Φατούρο, τον Γιάννη Μανωλεδάκη, τον Κωστή Σβολόπουλο, τον Παύλο Πετρίδη, τον Γιώργο Αναστασιάδη, για να θυμηθώ κάποιους που έχουν φύγει.

αξιακού χαρακτήρα γιατί αφορά τη φιλεύθερη δημοκρατία και τις επιθέσεις που αυτή υφίσταται από αυταρχικά και ολοκληρωτικά καθεστώτα. Αυτό το σκηνικό του «μεγάλου» πολέμου, είναι το σκηνικό ενός Γ΄ Παγκοσμίου Πολέμου ο οποίος μας παρουσιάζει αυτή τη στιγμή το πρώτο θερμό του επεισόδιου και ελπίζουμε να καταστεί πολύ σύντομα ψυχρός και να μην εξελιχθεί ως θερμός.

Τι είναι αυτό, το οποίο βιώνουμε τώρα πολιτικά; Είναι, κατά τη γνώμη μου, η αναδρομική επανεξέταση του τρόπου με τον οποίο έληξε ο Ψυχρός Πόλεμος στα τέλη της δεκαετίας του 1980 – αρχές δεκαετίας του 1990 με την πτώση του Τείχους και την ενοποίηση της Γερμανίας, με τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας. Τότε όλα έγιναν πολύ βελούδινα, δεν διεξήχθη πόλεμος, διευκολύνθηκε η ενοποίηση της Γερμανίας. Αυτό συνεπαγόταν μεγάλο κόστος, επηρέασε τη συγκρότηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και της Ζώνης του Ευρώ, αλλά επηρέασε και τον τρόπο με τον οποίο αντιμετωπίστηκε η μετασοβιετική Ρωσία, η οποία, ως καθολικός διάδοχος της Σοβιετικής Ένωσης, διατήρησε τον έλεγχο του πυρηνικού οπλοστασίου. Μάλιστα το 1994 αποσύρθηκαν τα πυρηνικά όπλα από το έδαφος της Ουκρανίας. Τα ίδια σοβιετικά πυρηνικά όπλα, τα οποία διατήρησε η Ρωσική Ομοσπονδία.

Επίσης η Γερμανία, προκειμένου να διευκολύνει την ενοποίησή της, ακολούθησε μία Ostpolitik, μία ανατολική πολιτική, η οποία οδήγησε και την υπόλοιπη Ευρώπη πάρα πολύ σύντομα σε έναν υψηλό βαθμό εξάρτησης κυρίως από το ρωσικό φυσικό αέριο, γιατί η κλιματική αλλαγή και η μετάβαση σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, πάντως η εγκατάλειψη των ορυκτών καυσίμων περνά μέσα από μία μακρά μεταβατική περίοδο χρήσης του φυσικού αερίου ως μεταβατικού καυσίμου, το οποίο είναι ορυκτό αλλά λιγότερο επιβλαβές από τον

λιγνίτη, άλλες μορφές άνθρακα ή τις διάφορες μορφές πετρελαίου.

Η Ρωσία, λοιπόν, βρέθηκε την περίοδο αυτή να έχει ένα τελευταίο παράθυρο ευκαιρίας. Διατηρεί ακόμα πολύ σημαντικά πλεονεκτήματα τα οποία την κάνουν μεγάλη δύναμη, δεν θα τη χαρακτηρίζα «υπερδύναμη» με την παλιά έννοια του όρου. Τα δύο βασικά πλεονεκτήματα είναι το πυρηνικό οπλοστάσιο και η ενεργειακή εξάρτηση της Ευρώπης, από αυτήν. Επίσης, η Κίνα ακόμα δεν έχει αποκτήσει πλήρη χαρακτηριστικά υπερδύναμης, ιδίως στρατιωτικής. Άρα η Ρωσία μπορεί να παίζει έναν ρόλο ο οποίος την οδήγησε να κάνει δύο εκτιμήσεις που είναι, κατά τη γνώμη μου, εσφαλμένες.

Η πρώτη εκτίμηση είναι ότι η Δύση και ιδιαίτερα η Ευρώπη θα είναι ενδοτική σε σχέση με οποιαδήποτε επέμβαση στην Ουκρανία, όπως ήταν ενδοτική στην Κριμαία, όπως είναι ενδοτική τόσα χρόνια στις ανατολικές επαρχίες του Ντονμπάς, στην Υπερδνειστερία από το 1990, στη Γεωργία με την Οσσετία και την Αμπχαζία. Η δεύτερη εσφαλμένη εκτίμηση, είναι ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες έφυγαν από την Ευρώπη, εγκατέλειψαν το Αφγανιστάν, στράφηκαν με την ΑΥΚΟΥΣ στον λεγόμενο Ινδο-Ειρηνικό Ωκεανό με πρώτη προτεραιότητα την Κίνα.

Όμως προέκυψε ότι η Αμερική είναι παρούσα, ότι η ευρωπαϊκή ασφάλεια είναι πάντα Ευρωαμερικανικό ζήτημα και ως εκ τούτου η Δύση συγκροτήθηκε υπό αμερικανική πίεση πάρα πολύ γρήγορα. Εάν δεν υπήρχε μία καθαρή αμερικανική πολιτική, που προειδοποιούσε μάλιστα ότι επίκειται η εισβολή, ενώ η Ευρώπη δίσταζε να το πιστέψει, η Ευρώπη θα είχε παραμείνει αμήχανη και αναποτελεσματική. Τώρα η Ευρώπη ενοχοποιείται πολύ εύκολα και διότι επέδειξε ενδοτισμό και γιατί είναι ενεργειακά εξαρτημένη.

Ο πόλεμος ως δοκιμασία της αντοχής και των εσωτερικών αντιφάσεων της φιλελεύθερης δημοκρατίας

Όμως η Δύση ως οντότητα δεν είναι μόνο ή πρωτίστως στρατιωτική και οικονομική, είναι και θεσμική και αξιακή. Το πόσο θα αντέξει η Δύση σε αυτόν τον μακρύ πόλεμο εξαρτάται από το εσωτερικό της, από τις κοινωνίες της και τους θεσμούς της. Ζήσαμε τη γαλλική εκλογική αγωνία, μπορούμε να φανταστούμε μία Αμερική με άλλον Πρόεδρο, με τον Πρόεδρο Τραμπ για παράδειγμα, πώς θα λειτουργούσε μπροστά σε μία παρόμοια συγκυρία ή πώς θα λειτουργήσει ενδεχομένως στο μέλλον.

Άρα το τι θα γίνει με τη Δύση εξαρτάται από την ίδια, από τα γενετικά προβλήματα που έχει η φιλελεύθερη δημοκρατία και κυρίως από το πώς θα εξελιχθεί ο συσχετισμός δυνάμεων στην Αμερική. Μπορεί τώρα η αντίδραση απέναντι στη διαφανόμενη απόφαση για τις αμβλώσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου να κινητοποιήσει κοινωνικές δυνάμεις και αντιδράσεις, οι οποίες θα βοηθήσουν τον Πρόεδρο Μπάιντεν να κερδίσει τις ενδιάμεσες εκλογές για το Κογκρέσο και θα διαμορφώσουν μία καλύτερη για αυτόν αφετηρία τα τελευταία δύο χρόνια της θητείας του εν όψει των προεδρικών εκλογών, αλλά εκεί θα κριθεί το ζήτημα της αντοχής της Δύσης.

Ο Β. Πούτιν έχει κάνει στρατηγικές επιλογές θεμελιωδώς εσφαλμένες και παρουσίασε ένα αφήγημα το οποίο πραγματολογικά εσφαλμένο, διότι είναι έντονα ιδεολογικό. Μιλά για τον «ρωσικό κόσμο» εννοώντας ότι η Ουκρανία δεν έχει εθνική ταυτότητα, δεν έχει εθνική εκκλησία – αυτοκέφαλο της ουκρανικής Εκκλησίας – δεν έχει γλώσσα, δεν έχει Ιστορία, άρα δεν δικαιούται να έχει και έδαφος, σε τελευταία ανάλυση δεν δικαιούται να έχει statehood, κρατικότητα. Επικαλείται, για να θεμελιώσει την εισβολή στο άρθρο 51 του Καταστατικού Χάρτη, δηλαδή στο δικαίωμα

αυτοάμυνας, το γεγονός ότι η Ουκρανία θα ενταχθεί στο NATO ή ότι έχει ή θα αποκτήσει πυρηνικά όπλα, ενώ δεν ισχύει ούτε το ένα ούτε το άλλο. Το NATO δεν ενέταξε στα μέλη του την Ουκρανία, όπως δεν ενέταξε ούτε τη Γεωργία ούτε τη Μολδαβία.

Έχουμε παρακολουθήσει από το 2008, από το Βουκουρέστι, μέχρι σήμερα το πώς η πρόσκληση που απεύθυνε το NATO το 2008 προς τη Γεωργία και την Ουκρανία, ξεχνιέται σταδιακά, ακόμη και μετά την Κριμαία. Άρα όταν βλέπουν οι Ρώσοι να μην υπάρχει πραγματική αντίδραση στην προσάρτηση, γιατί να πιστεύουν ότι θα υπάρχει τώρα τόσο σκληρή αντίδραση; Αυτό που λένε ουσιαστικά απευθυνόμενοι στη Δύση είναι, «γιατί αντιδράτε και γιατί ενδιαφέρεστε;»

Για τον λόγο αυτό έσπευσε ο Β. Πούτιν να θυμίσει με προπέτεια ότι διαθέτει πυρηνικά όπλα, τα οποία μπορεί και να χρησιμοποιήσει για λόγους επίδειξης σε τακτικό επίπεδο, εφόσον θα πρόκειται για πυρηνικά όπλα μικρής ισχύος. Αλλά όταν η Ρωσία μιλά για πυρηνικά όπλα η Ευρώπη γίνεται «νάνος», γιατί η Ευρώπη δεν διαθέτει πυρηνικά όπλα παρά ελάχιστα, τα βρετανικά που ανήκουν στο NATO και τα γαλλικά τα οποία είναι εθνικά, δεν ανήκουν καν στο NATO, περίπου 400 ευρωπαϊκές κεφαλές έναντι 5.500 που διαθέτει η Ρωσία, 5.500 περίπου έχει και η Δύση, αλλά οι 5.100 είναι αμερικάνικες. Αντιπυραυλική ασπίδα στην Ευρώπη προσφέρουν μόνο οι Ηνωμένες Πολιτείες, όχι η ίδια η Ευρώπη. Άρα η συζήτηση περί ευρωπαϊκής ασφάλειας ξαναγυρίζει στις πηγές της που είναι ευρωατλαντικές από το τελευταίο μέρος του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, τον Ψυχρό Πόλεμο. Αυτό το σκληρό πολιτικά θα εξελιχθεί εις βάθος χρόνου. Μπορεί να εξελιχθεί με ανεξέλεγκτο ή μη ορθολογικό τρόπο. Οι επιπτώσεις θα είναι, ούτως ή άλλως, πολύ σημαντικές, όχι μόνο οικονομικές, αλλά ασφάλειας με τη στενή έννοια του όρου.

Ο πόλεμος στην Ουκρανία ως πρόκληση για τη θεωρία του Διεθνούς και του Συνταγματικού Δικαίου

Βρισκόμαστε, λοιπόν, αντιμέτωποι με τεράστια προβλήματα πολιτικά, οικονομικά, αλλά και νομικά. Διότι αυτό που γίνεται στην Ουκρανία είναι η πλήρης προσβολή της κυριαρχίας μίας χώρας μέλους του ΟΗΕ. Ο πόλεμος είναι άλλωστε αυτό, η ωμή οργανωμένη βία, στρατιωτικού χαρακτήρα, η αμφισβήτηση της κυριαρχίας και της εσωτερικής και της εξωτερικής ενός κράτους. Η Ουκρανία ανθίσταται όμως, η Δύση βοηθά, οι πολεμικές επιχειρήσεις δεν έχουν εξελιχθεί όπως θα ήθελε ο Β. Πούτιν, ο οποίος εγκατέλειψε, προς το παρόν, την ιδέα της αλλαγής του συστήματος διακυβέρνησης και της κυβέρνησης στην Ουκρανία.

Η Ρωσία δείχνει να λέει, «σέβομαι την εσωτερική κυριαρχία όποιου μέρους της Ουκρανίας απομείνει. Δεν αμφισβητώ τη διεθνή νομική της προσωπικότητα και την εξωτερική της κυριαρχία, παρότι υπαινίσσομαι ότι δεν έχει κρατικότητα, όμως θα της αλλάξω τα σύνορα». Δεν σέβεται την αρχή της σταθερότητας των συνόρων,

το Ελσίνκι δηλαδή και ό,τι συνδέεται με τον Καταστατικό Χάρτη του ΟΗΕ, με τον ΟΑΣΕ, με όλα όσα συνιστούν το σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο. Δεν σέβεται καν το Δίκαιο του Πολέμου, το Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων, ούτε το κλασικό *jus ad bellum*. Δεν έχει καν κηρύξει πόλεμο με τη νομική έννοια του όρου, οργανώνει «ειδική στρατιωτική επιχείρηση». Δεν σέβεται δυστυχώς ούτε το *jus in bello*. Αντιθέτως τελούνται εγκλήματα πολέμου και τίθεται ζήτημα δικαιοδοσίας του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, την Εισαγγελία του οποίου έχουν ενεργοποιήσει πολλές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, που έχουν ζητήσει από τον Εισαγγελέα του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου να διενεργήσει έρευνα για τυχόν εγκλήματα πολέμου. Υπάρχουν σοβαρά προβλήματα δικαιοδοσίας, αλλά καμία εκδοχή κρατικής ασυλίας, *immunity*, δεν μπορεί να οδηγήσει στην *impunity*, στην έλλειψη ποινικής ευθύνης.

Βεβαίως έχουμε ένα σύστημα διεθνούς οργάνωσης, το λεγόμενο Σύστημα των

Ηνωμένων Εθνών, το οποίο είναι από τη φύση του βαθιά άνισο. Η κυριαρχία δεν ταυτίζεται ούτε με την ισότητα, ούτε με τη δημοκρατία, ούτε με το κράτος δικαίου, είναι μία πραγματιστική έννοια. Τα κράτη είναι άνισα και η ανισότητα είναι θεσμική, διότι το βασικό όργανο των Ηνωμένων Εθνών δεν είναι η Γενική Συνέλευση, είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας. Στο εσωτερικό του Συμβουλίου Ασφαλείας δικαιώμα αρνησικυρίας έχουν τα μόνιμα μέλη, τα μεγάλα μόνιμα μέλη δεν δεσμεύονται οικειοθελώς από τη δικαιοδοσία του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, δεν την έχουν αναγνωρίσει, το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο είναι καλό καταρχάς για τους «μικρούς», για τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης. Η Γενική Συνέλευση, έστω υπό το σχήμα του “Uniting for Peace”, το οποίο εδώ εφαρμόστηκε, δεν μπορεί να υποκαταστήσει το Συμβούλιο Ασφαλείας. Βλέπουμε ότι μειώθηκαν οι ψήφοι κατά της Ρωσίας και οι αποχές στην απόφαση για την αποβολή της από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ήταν περισσότερες στο πρώτο ψήφισμα. Τα ψηφίσματα αυτά δεν συνιστούν νόμιμο τίτλο για επιβολή οικονομικών κυρώσεων στο νομικό πλαίσιο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, του Καταστατικού Χάρτη.

Αρα, ενώ για τη Λιβύη ή για την τρομοκρατία ή για τη Συρία, είχαμε τρία συστήματα κυρώσεων, των Ηνωμένων Εθνών, των Ηνωμένων Πολιτειών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην περιβόητη νομολογία

του Kadi-1, Kadi-2, έχει θέσει πολύ αυστηρούς όρους για το πώς η Ευρωπαϊκή Ένωση εκτελεί τις αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας για την επιβολή κυρώσεων, τώρα επιβάλλονται, με εθνικές ή ενωσιακές αποφάσεις, οικονομικές κυρώσεις οι οποίες σε επίπεδο εθνικής έννομης τάξης πρέπει να θεμελιώνονται στο Σύνταγμα και τον νόμο ή εν πάση περιπτώσει στο Ενωσιακό Δίκαιο όταν είμαστε στο πλαίσιο των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Πρόκειται όμως για έναν πραγματικό συσχετισμό, γιατί οι κυρώσεις επιβάλλονται, η βοήθεια παρέχεται προς την Ουκρανία και με τη μορφή αποστολής όπλων θανατηφόρων, έστω και εάν αυτά είναι προσωπικός οπλισμός.

Η Ελλάδα μετέχει σε αυτά. Δεν έχει στείλει, βεβαίως, ρωσικής κατασκευής συστήματα αντιαεροπορικής άμυνας τα οποία διαθέτει, τα TOR-M1, τα OSA-AK, ακόμα και τους S-300 που έχουν μεταφερθεί από την Κύπρο στην Κρήτη. Βεβαίως τα δύο πρώτα είναι εντεταγμένα στο σύστημα αεράμυνας και έχουν διαλειτουργικότητα (interoperability) με τα ΝΑΤΟϊκά, άρα δεν μπορεί να τα αποσπάσει η Ελλάδα, υπάρχει όμως το ζήτημα των S-300, όπως υπήρχε και για τη Σλοβακία όπου προέκυψε θέμα πριν από μερικές ημέρες.

Αλλά, ούτως ή άλλως, η έννοια της κυριαρχίας είναι μία έννοια υποκριτική –όπως λένε στη βιβλιογραφία, οι Αμερικάνοι συνήθως– και πάντως απολύτως ρεαλιστική. Όλο το Διεθνές Δίκαιο είναι ένα εργαστήριο φιλοσοφίας του Δικαίου, όπου βλέπουμε πώς εξελίσσεται ο συσχετισμός και πώς ο συσχετισμός των δυνάμεων παράγει Δίκαιο και τι θέση κατέχει ο πιο ισχυρός και ο πιο αδύναμος στο πλαίσιο αυτό. Το Διεθνές Δίκαιο δεν τηρείται ούτε με τη μορφή των κανόνων *jus cogens* που ισχύουν έναντι πάντων (*erga omnes*), δηλαδή με τη μορφή του Διεθνούς Δικαίου των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. Εδώ έχουμε φθάσει στην εξής πρόδηλη αντίφαση, η καταγγελία από τη Ρωσία της Ευρωπαϊκής Σύμ-

βασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, όταν αρχίσει να ισχύει στις 16 Σεπτεμβρίου, για την Ευρώπη έχει τη μορφή κύρωσης, για τη Ρωσία έχει τη μορφή «απελευθέρωσης» του εθνικού συντάγματός της από τη μείωση της υπεροχής του και από τον διεθνή δικαστικό έλεγχο που ασκεί το Δικαστήριο του Στρασβούργου υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των Ρώσων πολιτών και των υπαγόμενων στη ρωσική εξουσία, έστω και εάν αυτή ασκείται *de facto* στο ουκρανικό έδαφος, όπως έχει πει και για την ευθύνη της Τουρκίας επί του κατεχομένου εδάφους της Κυπριακής Δημοκρατίας. Άρα αυτό που εμείς εκλαμβάνουμε ως κύρωση, αυτοί το εκλαμβάνουν ως επιβεβαίωση της υπεροχής του Εθνικού Συντάγματος. Επιπλέον ζητούν από την Ουκρανία να αποδεχθεί συνταγματικά έναν συμβιβασμό, έναν ακρωτηριασμό. Να αποδεχθεί έναν συνταγματικό κανόνα μειωμένης επικράτειας, μειωμένης κυριαρχίας και υποχρεωτικής ουδετερότητας.

Ποια είναι τα μείζονα ζητήματα από πλευράς θεωρίας Διεθνούς Δικαίου και Συνταγματικού Δικαίου; Καταρχάς η λεγόμενη συνταγματοποίηση του Διεθνούς Δικαίου, η *constitutionalization of international law* που είναι μία απάντηση στην αποσπασματοποίησή του, στη *fragmentation* του Διεθνούς Δικαίου, έπαιρνε τη μορφή κυρίως της αντίληψης του Καταστατικού Χάρτη των ΗΕ ως «Συντάγματος» της διεθνούς έννομης τάξεως. Αυτό τώρα δεν μπορεί να ισχύσει γιατί το παρεμποδίζει η Ρωσία ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας. Το αντίστροφο, τη διεθνοποίηση του εθνικού Συντάγματος, την *internationalization* του *domestic Constitution*, το έχουμε δει στην Κύπρο, στην Ιαπωνία, στη Βοσνία, στη Βόρεια Μακεδονία με τη Συνθήκη των Πρεσπών, τώρα θέλουν να το επιβάλουν και στην Ουκρανία. Αλλά για να φθάσουμε να συζητάμε για αυτό, πρέπει να λυθεί το θέμα του στρατιωτικού συσχετισμού και αυτό δεν θα λυθεί εύκολα, διότι θα είναι

μακρά η σύγκρουση. Αλλά από πλευράς θεωρητικού, δογματικού ενδιαφέροντος τα πράγματα είναι αρκετά σαφή, προσπαθώ να τα περιγράψω όσο μπορώ πιο σύντομα. Ούτως ή άλλως αυτό που λέγεται κράτος, κρατική κυριαρχία, έχει σχετικοποιηθεί σε μεγάλο βαθμό μέσα από την πολλαπλότητα των εννόμων τάξεων, μέσα από τον πολυεπίπεδο συνταγματισμό.

Αλλωστε δεν μιλάμε για εθνικό κράτος βεστυφιακού τύπου, μιλάμε για ένα «κράτος μέλος», ακόμα και εάν δεν πρόκειται για κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης ή του Συμβουλίου της Ευρώπης, αλλά για κράτος μέλος του ΟΗΕ, καθώς και αυτό από μόνο του συνεπάγεται περιορισμούς, ή για ένα κράτος μέλος του ΠΟΕ για να μιλήσω για την Κίνα. Άρα η κυριαρχία είναι ούτως ή άλλως περιορισμένη ή διαμοιρασμένη. Βέβαια όλα αυτά θα αποκτήσουν ξανά ενδιαφέρον όταν βρεθούν στρατιωτικές ή πολιτικές λύσεις που θα χρειασθούν νομική μορφοποίηση, έως τότε μιλά ο ωμός συσχετισμός των δυνάμεων.

Το κυπριακό και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις υπό το φως του πολέμου στην Ουκρανία

Δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να εκλαμβάνουμε την Τουρκία ως Ρωσία και την Ελλάδα ως Ουκρανία. Η Τουρκία ούτε πυρηνικά όπλα διαθέτει ούτε έχει υπό ενεργειακή εξάρτηση άλλες χώρες. Είναι κρίσιμη χώρα διέλευσης αγωγών, αλλά έχει τεράστιες ενεργειακές ανάγκες. Είναι κράτος μέλος του ΝΑΤΟ, είναι γεωγραφικά «καταδικασμένη» να λειτουργεί ως μοχλός ανάσχεσης της Ρωσίας ως προς την κάθοδό της στη Μεσόγειο. Η Ελλάδα γεννήθηκε από το 1821 μέχρι το 1830 με βάση αυτή τη λογική, ότι μαζί με την Οθωμανική Αυτοκρατορία θα λειτουργούν ως ανάσχεση στη Ρωσία. Αμφισβητήθηκε αυτό, λόγω φιλορωσικού αταβισμού, σε πολλές φάσεις της ελληνικής Ιστορίας, από τον Κριμαϊκό

Πόλεμο το 1854 έως τον Εμφύλιο Πόλεμο, μέχρι το 1949. Η Τουρκία με την Ελλάδα εντάχθηκαν στο ΝΑΤΟ το 1952 με τη τότε κρατούσα δυτική λογική ότι μαζί θα λειτουργούν ως φραγμός για τη Ρωσία.

Βεβαίως έχουμε την Κύπρο ως ανοιχτή πληγή και πολύ καλά κάνουμε και προβάλλουμε, με την αφορμή της Ουκρανίας, την πληγή αυτή, πληγή πολλών επιπέδων και πολλών δεκαετιών. Όμως για να βρούμε λύση στο Κυπριακό πρέπει να έχουμε στρατηγική την οποία θα επεξεργαστούμε εμείς στη Λευκωσία. Όταν ο κυπριακός ελληνισμός πει με δεσμευτική σαφήνεια ποια θέλει να είναι η λύση, θα μπορέσουμε να την επιδιώξουμε με μεγαλύτερη επιζώο αποτελεσματικότητα.

Το πρόβλημα είναι ότι τώρα τα περιφερειακά ζητήματα, το Κυπριακό, οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις, τα ενεργειακά ζητήματα στο Αιγαίο, στη Μεσόγειο κυρίως και για την Κύπρο και για την Ελλάδα και για όλες τις παράκτιες χώρες, αποκτούν παρακολουθηματικό χαρακτήρα σε σχέση με την παγκόσμια σύγκρουση, δηλαδή με τη σύγκρουση Δύσης-Ρωσίας, Ηνωμένων Πολιτειών - Ρωσίας, της οποίας υπέρκειται η σύγκρουση με την Κίνα και προφανώς διεξάγονται αυτή τη στιγμή πολλές διαπραγματεύσεις ή επαφές. Από την άλλη βρίσκουμε αντιφατικό αυτό που κάνει η Δύση σε σχέση με την Τουρκία. Της επιτρέπει να μη μετέχει στις κυρώσεις, αλλά έχει πουλήσει τα drones στην Ουκρανία, αυτά που προξενούν μεγάλη βλάβη στη Ρωσία. Έχει κλείσει τα Στενά επί τη βάση της Συνθήκης του Μοντρέ, αλλά η Συνθήκη του Μοντρέ είναι το δίδυμο της Συνθήκης της Λωζάνης.

Συνεπώς πρέπει εμείς να διαμορφώσουμε μια γραμμή, στο πλαίσιο του δυτικού και ειδικότερα του ευρωπαϊκού συσχετισμού, που θα μας επιτρέψει να κάνουμε το καλύτερο positioning σε σχέση με το Κυπριακό και με τα Ελληνοτουρκικά. Δεν είναι εύκολο, αλλά δεν μπορεί απλώς να λέμε ότι υπάρχει μία ευνοϊκή αντιμετώπιση της

Τουρκίας. Υπάρχει και της Ελλάδος πολύ μεγάλη αποδοχή, διότι οι στρατιωτικές διευκολύνσεις προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και το NATO από την Ελλάδα είναι πάρα πολύ σημαντικές. Άλλωστε και η Κύπρος, η οποία έγινε –ευτυχώς– κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης επειδή κάποιιοι επέμεναν, θα μπορούσε, εάν ήθελε το κυπριακό πολιτικό σύστημα και η κυπριακή κοινωνία, να είναι και κράτος μέλος του NATO ώστε να μπορεί να επικαλεστεί ρήτρα αλληλεγγύης και σε σχέση με το NATO. Θα προβληθεί η εύλογη ένσταση: έχει ουσιαστικά τέτοια ρήτρα η Ελλάδα ως μέλος του NATO σε σχέση με την Τουρκία; Δεν έχει, αλλά υπάρχουν όρια τα οποία πρέπει να γίνονται σεβαστά. Δεν λέω ότι η Κύπρος θα έπρεπε να είναι μέλος του NATO, λέω ότι εάν ήθελε θα μπορούσε να είναι, είναι μία επιλογή η οποία δεν έχει γίνει και η Ρωσία έχει, άμεσα ή έμμεσα, διαδραματίσει διαχρονικά κρίσιμο ρόλο στη διαμόρφωση των στρατηγικών επιλογών.

Βεβαίως έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία τώρα να δούμε πώς θα διαμορφωθεί η σχέση Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία μετέχει η Κύπρος, και NATO. Διότι μην περιμένουμε να εφαρμοσθούν μηχανισμοί κοινής πολιτικής ασφάλειας και άμυνας στην Ευρωπαϊκή Ένωση αποσυνδεδεμένοι από το NATO. Θα υπάρχει συνεργασία, θα υπάρχει η λεγόμενη απαγόρευση του διπλασιασμού των μέσων, ώστε να επιτυγχάνονται οικονομίες κλίμακας. Άρα η Κύπρος εκ των πραγμάτων, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, θα έχει στενότερη συνεργασία με το NATO. Τώρα άλλωστε τα ουδέτερα μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δεν είναι στο NATO, με εξαίρεση την Αυστρία για την οποία θα άξιζε να συζητήσουμε βαθύτερα, δηλώνουν την πρόθεση να ενταχθούν (Σουηδία, Φινλανδία).

Άρα υπάρχει ένα «παγκόσμιο NATO» πια, το οποίο είχε συγκροτηθεί αρχικά με αφορμή το Αφγανιστάν, την ISAF, και τώρα ανασυγκροτείται, διότι υπάρχει μία καθολική κινητοποίηση της Δύσης η οποία είναι κρίσιμη για τον πόλεμο στην Ουκρανία, αλλά είναι ακόμα πιο κρίσιμη για την σχέση με την Κίνα.

Βεβαίως η εμπειρία του πολέμου στην Ουκρανία επιβάλλει να επανεξεταστούν οι βαθύτερες σχέσεις του ελληνοισμού με τη Ρωσία. Δηλαδή να επανεξεταστεί αναδρομικά εάν έχουμε αντιληφθεί σωστά τη σχέση της Ρωσίας με την ελληνική Ιστορία, με το Κυπριακό, με τα Ελληνοτουρκικά, να δούμε τι έχει συμβεί όλα αυτά τα χρόνια, ποια είναι η πραγματικότητα.

Ελπίζω ότι η εμπειρία αυτή θα επιταχύνει τις στρατηγικού χαρακτήρα επιλογές στην Κύπρο, στον κυπριακό ελληνοισμό, στα ελληνοκυπριακά πολιτικά κόμματα, για να μπορέσουμε να έχουμε ένα νέο στρατηγικό πλαίσιο του ελληνοισμού στα θέματα αυτά. Πρέπει να βλέπουμε παραλλήλως οι εταίροι μας στα σχήματα συνεργασία με την Αίγυπτο, με τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα, με το Ισραήλ, πώς αντιδρούν τώρα σε σχέση με τη Ρωσία. Γιατί και το Ισραήλ αποδίδει πολύ μεγάλη σημασία στη σχέση του με τη Ρωσία, λόγω του ρόλου της Ρωσίας στη Συρία. Η Συρία «μεταφέρεται» γεωγραφικά στην Ουκρανία και επηρεάζει τη στάση και της Τουρκίας και του Ισραήλ. Έχει πολύ μεγάλη σημασία να διαμορφώσουμε μία ρεαλιστική αντίληψη για το τι συμβαίνει με τη στάση όλων των κρατών της Μεσογείου, διότι δεν είμαστε στο 2010 ή το 2013, όταν θέταμε τις βάσεις της συνεργασίας με το Ισραήλ ή με την Αίγυπτο, πρέπει να δούμε πώς οι πολεμικές εξελίξεις στην Ουκρανία τα έχουν επηρεάσει όλα αυτά.

